

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У поданій ЮНЕСКО доповіді Міжнародної комісії з освіти “Освіта: прихований скарб” наголошено, що центральною проблемою прогресивного розвитку суспільства є розробка неперервної освіти протягом усього життя [4]. Базові ідеї концепції неперервної освіти сформульовані в доповіді, створеній під егідою ЮНЕСКО Міжнародної комісії з розвитку освіти. Згідно із цими положеннями, структуру освітніх систем доцільно докорінно трансформувати з урахуванням фундаментального принципу організації освіти протягом усього життя як визначального принципу всієї освітнянської політики. Концепцію “неперервної професійної освіти” ЮНЕСКО висунула як альтернативу попередній – “освіта на все життя”. Замість одноразової базової освіти, яка була фундаментом професійної діяльності людини, виникла потреба в “освіті впродовж усього життя”. Обґрунтування цієї концепції пов’язано з посиленням динаміки науково-технічного прогресу, постійною структурною перебудовою економіки та оновленням технологій, які перманентно змінюють зміст праці. Покликання людини “не в зміні професії, а у високій майстерності, що доповнюється “освітою протягом життя”, або, як частіше говорять, “неперервною професійною освітою” – постійним удосконаленням знань, умінь та навичок згідно з новим змістом праці, що змінюється, та новими технологіями, які застосовуються в її професії” [5, с. 302].

У “Національній доктрині розвитку освіти” [12] у розділі “Неперервність освіти, навчання протягом життя” вказано, що державна політика стосовно неперервної освіти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін. В “Основних напрямках досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні” [14] зазначено, що дослідження проблем теорії і практики неперервної освіти мають створити наукове підґрунтя для функціонування і розвитку сучасної системи неперервної освіти в Україні, що забезпечує доступність, багатоваріантність, багатоступеневість і різнорівневість освіти для всіх споживачів освітніх послуг.

Водночас сформована “система професійної освіти недостатньо забезпечує неперервність, поетапність і наступність професійної підготовки, не націлена на перспективу, не містить елементів майбутнього змісту навчання” [16, с. 85]. Зокрема, в Україні відчувається істотна невідповідність між рівнем розвитку екологічної освіти і наростанням негативних змін у навколишньому середовищі. Змінити цю ситуацію можна через створення системи неперервної екологічної освіти.

У статті ми спиралися на розробки в галузі неперервної освіти (М. Бауер, Г. Білявський, С. Гончаренко, В. Горбачева, В. Делія, Ж. Делор, Р. Дейв, М. Дробноход, П. Ленгранд, З. Малькова, О. Матвієнко, Н. Ничкало, М. Падун, А. Сиротенко, І. Суравегіна, Е. Фор та ін.).

Мета статті – постановка проблеми та визначення основних етапів неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера.

Принцип неперервності означає побудову гуманістично орієнтованих педагогічних систем у таких координатах: орієнтація на людину, її індивідуальні особливості і потреби; доступність, демократизм і відкритість системи для кожного, незалежно від статі, національності, раси, фізичного стану і віку; гнучкість системи, її оперативне реагування на попит і особливості потреб, темпів і стилів освіти і соціального виховання різних соціальних і вікових категорій населення; інтеграція формальних і неформальних видів освіти, створення цілісного “освітнього поля (простори)” у суспільстві як основоположного чинника соціалізації особи; широке застосування мультимедійних технологій на будь-якому етапі життєдіяльності людини [9, с. 10].

На думку М. Солдатенка, принцип неперервності “має більш глибоке значення, він передбачає якісно інший тип взаємодії особистості і суспільства протягом усього життя людини. Він передбачає, крім того, створення і функціонування системи державних, кооперативних, громадських освітніх установ, які могли б забезпечувати постійну загальноосвітню і професійну підготовку та перекваліфікацію людини з урахуванням її бажань, можливостей та потреб суспільства” [15, с. 230].

У всіх навчальних системах провідних країн світу головною умовою реалізації цього принципу виступає створення інноваційного освітнього середовища із новими технологіями викладання, імітаційними системами практики, модернізованими функціями педагогів-новаторів, зміною ставленням студента до навчання [3].

На кожному етапі неперервної освіти для кожної людини зміст і форма освітнього процесу мають сприяти задоволенню потреб особистості відповідно до особливостей етапу та професії. Із цього погляду всіх, хто навчається, можна поділити на дві групи: фахівці, для яких екологія є основним предметом діяльності; індивіди, для яких екологічна наука є засобом усвідомлення екологічного становища у виробництві і суспільстві, удосконалення умов їхнього життя, всебічного розвитку особистості. Для кожної з цих груп зміст екологічної освіти має бути різним.

На Заході для позначення неперервної освіти використовують два терміни: “продовжена освіта” (continuing education) та “навчання протягом усього життя” (lifelong learning), при цьому останнім часом перевагу віддають останньому. Термін “продовжена освіта” з’явився на початку 1980-х рр. як відповідь на запити ринку праці. У той час людина розглядалася як “економічна істота”, а освіта – як інвестиції в людський капітал. Таким чином, цінність освіти знижувалася, тому що вона концентрувалася на людських ресурсах як капіталі, економічних якостях як інвестиціях першої потреби. Що ж до “навчання протягом усього життя”, яке з’явилося в 1970-х рр., то воно від самого початку мало гуманістичні традиції. Усі люди розглядаються як здатні до навчання, розвитку своїх потенційних можливостей і в будь-якому віці. З цього погляду “термін є інтегративним

та свідчить про вікову неперервність освіти. З іншого боку, його можна розглядати як трохи ідеалістичний, тому що його вживають у всіх можливих випадках, роблячи готовим до наповнення будь-яким змістом. “Lifelong learning” стає одним із головних принципів побудови об’єднаного європейського суспільства, яке йде в напрямі “суспільства, що вчиться” [8, с. 33]. За такої постановки проблеми контролюють не помилки, а досягнення та прогрес.

Ці фундаментальні ідеї реформування сучасної освіти плідно реалізуються у глибоких трансформаційних процесах докорінної реорганізації існуючих освітянських систем розвинутих країн Європи, у т. ч. країн Європейського Союзу, Канади й США, що, звичайно, призводить до побудови нової структури неперервної освіти (перманентної освіти; подальшої освіти; освіти упродовж життя, довічної освіти; освіти протягом усього життя; освіти, що продовжується, продовженої освіти; поновленої освіти) імперативами сучасної науково-технічної цивілізації, спрямованими на поглиблення процесів глобалізації й демократизації соціального життя та освіти в напрямі розширення антропоцентричних парадигм соціально-культурного поступу й загальної освітянської політики цивілізації третього тисячоліття [11].

В основі концепції неперервної освіти лежить принцип розвитку, відповідно до якого об’єктивно живе суспільство. Її головне значення полягає в тому, щоб створити всі умови, які забезпечать фахівцеві постійне творче самооновлення, розвиток і самовдосконалення протягом усієї професійної діяльності. Концепція неперервності освіти має кілька аспектів. Особистісний аспект означає, що фахівець учиться постійно, причому не тільки в рамках системи підвищення кваліфікації, додаткової освіти, а й шляхом самоосвіти, для чого він має бути озброєний методикою і технікою неперервної освіти і самоосвіти. Неперервність освітнього процесу передбачає включеність фахівця в освітній процес на всіх стадіях його розвитку, зміни в організаційній структурі освіти, створення мережі освітніх установ, освітніх програм і їхнього взаємозв’язку, що формує простір освітніх послуг, здатний задовольнити різноманіття освітніх потреб [2].

Нову розширену концепцію освіти “доцільно пов’язувати з науковою парадигмою концепції створення освітньої спільноти (освітнього суспільства, суспільства, що вчиться), для якої базовими доцільно вважати такі три фундаментальні когнітивно-прагматичні функції, як гармонійне здобування (засвоєння) знань; цілеспрямована актуалізація знань; ефективне використання знань” [4, с. 24].

Саме концепція суспільства, яке вчиться докорінно змінює структуру й зміст евристичних й когнітивно-прагматичних парадигм сучасних освітніх систем, що створює нові можливості ефективного подолання протиріч надзвичайно великої суспільної ваги антиномії “Освіта – Реальне життя”, оптимістичним результатом чого має стати створення “єдиного виховного, навчального, розвиваючого простору, що охоплює суспільство в цілому” [9]. П. Ленгранд наголошував на тому, що, говорячи про неперервну освіту, ми постійно зважаємо на цілісність і сукупність освітнього процесу” [18].

На початку 70-х рр. ХХ ст. у документах Міжнародної комісії з розвитку освіти концепція неперервної освіти протягом усього життя пов'язується з концепцією суспільства, що вчиться: “Ідея освіти протягом усього життя є наріжним каменем суспільства, що вчиться” [16, с. 181]. У такий спосіб відбувається об'єктивне розширення поняттєвого змісту терміна “неперервна освіта” поєднанням у ньому в цілісне системне утворення всіх типів формальної й неформальної освітянської діяльності [9]. Ці ідеї широко коментували й підтримували у 1980–1990-х рр. у документах ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій державного й недержавного рівнів.

Міжнародна комісія з освіти визначила чотири фундаментальні принципи сучасної освіти: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом (навчитися спільному життю) і вчитися жити (навчитися жити), образно кваліфікуючи їх як “чотири стовпи освіти” протягом усього життя, що мають забезпечити гармонійне поєднання суспільством і освітою реалізації двох діаметрально протилежних вимог мінливого й стрімкого у просторі й часі цивілізаційного буття третього тисячоліття [4]: адекватність освіти всім критеріям сучасної й майбутньої когнітивної цивілізації; спрямованість на оптимізацію добору, циркуляції та збереження інформації, достатньої для ефективної суспільно вагомої діяльності як кожного індивідуума, так і певної соціальної групи. Для виконання всіх цих завдань освіта повинна складатися з чотирьох основних елементів, які протягом усього життя стануть для кожної людини стовпами знань: навчитися пізнавати, тобто набути необхідного інструментарію для розуміння речей; навчитися робити для того, щоб мати змогу впливати на навколишнє середовище; навчитися сумісному життю з тим, щоб брати участь у всіх видах людської діяльності та співпрацювати з іншими людьми; нарешті, навчитися жити – вміння, зумовлене трьома попередніми. Ці чотири шляхи пізнання утворюють єдине ціле через те, що між ними існують численні зв'язки, переходи й обміни. Усі ці чотири принципи неперервної освіти зорієнтовано, по-перше, на оволодіння всім глобальним досвідом сучасної цивілізації, по-друге, на тривалість освіти упродовж усієї життєдіяльності обох суб'єктів освіти – окремого індивідуума і певного соціального угруповання у двох базових цілеспрямованих аспектах: когнітивному й прагматичному.

Кожний індивід повинен мати можливість продовжувати навчання протягом усього свого життя. Водночас, “неперервна освіта – це система, до якої входять усі ступені освіти – дошкільна, початкова, середня й ін., які об'єднано в єдине ціле” [17]. Тут особливе значення в загальнотеоретичному й практичному аспектах мають загальні принципи концепції неперервної освіти, як: охоплення освітою всього життя людини; розуміння освітньої системи як цілісної, яка охоплює дошкільне виховання, основну, наступну, повторну, паралельну освіту, об'єднує й інтегрує всі її рівні та форми; включення в систему освіти поряд із навчальними закладами і центрами підготовки формальних, неформальних та позаінституційних

форм освіти; горизонтальна інтеграція: дім – сусіди – місцева соціальна сфера – суспільство – світ праці – засоби масової інформації – рекреаційні, культурні, релігійні організації та інше, зв'язок між предметами, що вивчаються; зв'язок між різними аспектами розвитку людини (фізичним, моральним, інтелектуальним та ін.) на окремих етапах життя; вертикальна інтеграція: зв'язок між окремими етапами освіти (дошкільним, шкільним, післяшкільним), між різними рівнями та предметами в середині окремих етапів, між різними соціальними ролями, що виконуються людиною на окремих етапах життєвого шляху, між різними якостями розвитку людини; універсальність і демократичність освіти; можливість створення альтернативних структур для здобуття освіти; взаємозв'язок загальної і професійної освіти; акцент на самоврядування, самоосвіту, самовиховання; індивідуалізація навчання; навчання в умовах різних поколінь (у сім'ї, суспільстві); розширення світогляду; інтердисциплінарність знань, їх якість; гнучкість і різнобічність знань, засобів, методик, часу і місця навчання; динамічний підхід до знань – здатність до асиміляції досягнень науки; удосконалення вмінь вчитися; стимулювання мотивації до навчання; створення відповідних умов та атмосфери для навчання; полегшення перемін соціальних ролей у різні періоди життя; пізнання і розвиток власної системи цінностей; підтримка і поліпшення якості індивідуального життя шляхом особистого та професійного розвитку; розвиток суспільства, що виховує і навчає; навчатися для того, щоб “бути” і “ставати” ким-небудь; системність принципів для всього освітнього процесу” [13, с. 47–48].

У широкому значенні слова принцип неперервної освіти розглядається як реалізація права кожної людини на працю, вільний вибір роботи, загальнодоступну професійну освіту. Цей принцип вимагає реалізації в процесі інноваційної освіти формування спрямованості студента на систематичне інтелектуальне, творче, професійне, духовне, етичне, культурне зростання і фізичну досконалість протягом усього життя.

Інноваційний менеджмент організації навчального процесу в контексті вимог принципу неперервної освіти передбачає такі зміни: введення індивідуальних освітніх траєкторій; різні форми дистантної підготовки; розвиток творчого мислення і інноваційної діяльності; навчання паралельне на двох спеціальностях; навчання без відриву від професійної діяльності; участь студента в проектній, раціоналізаторській і винахідницькій діяльності і науково-дослідній роботі; формування сучасного інформаційно-освітнього середовища і створення на його базі електронних освітніх ресурсів різного типу тощо.

Принцип неперервності освіти забезпечує якісну багаторівневу освіту інноваційно орієнтованих фахівців в пріоритетних галузях виробництва, бізнесу і соціуму, на основі єдиного процесу генерації технології ефективного трансферту наукових результатів. Основні принципи інноваційного навчання забезпечують функціонування інноваційного освітнього середовища, що відображає логіку структури і змісту всіх блоків підготовки випускника. Вони визначають і основні напрями розвитку на перспективу.

Підсистеми формальної екологічної освіти утворюють установи та заклади освіти, засновані як на державній, так і на приватній формах власності (дошкільні установи, загальноосвітня школа, заклади позашкільної освіти, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади, заклади післядипломної освіти тощо), де здійснюється науково і методично обґрунтований, цілеспрямований процес формування екологічної культури відповідно до завдань цих установ і закладів освіти щодо соціалізації особистості. Провідне місце в управлінні системою неперервної екологічної освіти (як формальної, так і неформальної) має посідати функція планування (плани, програми, проекти) з урахуванням психолого-фізіологічних та вікових особливостей населення [6, с. 24].

Заклади освіти забезпечують насичення дисциплін проблемами і підходами до розв'язку питань охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування. На другій Всеукраїнській конференції екологічної громадськості “Екологічна політика та впровадження принципів сталого розвитку в Україні: участь громадськості” було запропоновано ввести до базового курсу навчальних закладів всіх рівнів курс з екології, забезпечити нормативно-правовий, навчально-методичний і фінансово-економічний розвиток освітньо-виховних закладів, пріоритетними напрямками діяльності яких є екологічна освіта; припинити процес ліквідації та об'єднання позашкільних закладів освіти еколого-натуралістичного напрямку; створити при Міністерстві освіти і науки України Громадську раду неурядових організацій природоохоронного спрямування, що працюють у сфері екологічної освіти [1].

Для реалізації заявленого підходу формується чотирьохрівнева неперервна система екологічної освіти і виховання. Кожен рівень пред'являє свої вимоги, цілі і підходи до організації екологічної освіти. На першому загальноосвітньому рівні працівники університету ведуть екологічну підготовку в спеціалізованих екологічних класах шкіл, еколого-хімічному коледжі, школах юного хіміка і юного геолога тощо. Другий рівень – організація екологічно орієнтованої освіти на факультетах університету. Екологічне навчання розглядається як система трьох основних частин: вчень про біосферу, техногенез і соціальну екологію, які розташовуються послідовно з постійним використанням інструментів системного аналізу. Третій рівень – підготовка бакалаврів-екологів і магістрів-екологів. Завершуючим етапом неперервної екологічної освіти є робота по підвищенню кваліфікації і підготовці фахівців. Аспірантура і докторантура – це четвертий рівень [7, с. 86].

Таким чином, доцільним є виділення чотирьох етапів формування неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера:

1. Довузівська екологічна підготовка учнів у двох напрямках. Перший вид підготовки може проводитись у спеціалізованих з дизайну профільних класах та школах, дизайнерських гуртках, коледжах, малих академіях тощо. У цьому випадку екологічна підготовка проводиться аналогічно, як у вищих навчальних закладах, тобто проводиться наповнення екологічним

змістом дизайнерських дисциплін, формування екодизайнерського мислення, свідомості, культури, відповідальності тощо. У другому випадку робота ведеться у всіх типах навчальних закладів як екологічна підготовка учнів з одночасною професійною орієнтацією на дизайнерські спеціалізації.

2. Загальна екологічна підготовка майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах, причому екологічне навчання розглядається як система трьох основних частин: вчень про біосферу, техногенез і соціальну екологію, які розташовуються послідовно з постійним використанням інструментів системного аналізу. Провідною є ідея, що уся професійна підготовка дизайнера повинна бути екологічно спрямованою, спиратися на досвід довузівської підготовки та створювати передумови для екологічної підготовки у системі післядипломної освіти.

3. Особливим етапом, який відбувається у вищому навчальному закладі, є підготовка майбутніх фахівців з дизайну, які спеціалізуються власне в галузі екодизайну. В основному це стосується магістрів та виконання наукових досліджень з проблематики екологічного дизайну.

4. Останнім етапом неперервної екологічної підготовки фахівця з дизайну є післявузівське навчання: підвищення кваліфікації, аспірантура та докторантура.

Висновки. Таким чином, неперервна екологічна підготовка дизайнера має охоплювати увесь період його професійної діяльності, починаючи з етапу профорієнтації, та відповідати вимогам освіти впродовж усього життя. До подальших напрямів дослідження відносимо конкретизацію етапу довузівської екологічної підготовки майбутнього дизайнера.

Література

1. Вічевич А.М. Місце освіти в системі формування екологічної свідомості споживачів / А.М. Вічевич, Т.В. Вайданич // Науковий вісник: Концепція Екологічної Конституції Землі – правова основа стратегії сталого розвитку: зб. наук. праць. – Львів : УкрДЛТУ, 2002. – Вип. 12. – С. 113–116.
2. Горбачева В.А. Професійна діяльність і проблеми післявузівської освіти викладачів бібліотечно-інформаційного профілю / В.А. Горбачова. – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2002.html>.
3. Делия В.П. Формирование и развитие инновационной образовательной среды гуманитарного вуза / Виктор Павлович Делия. – М. : ДЕПО, 2008. – 484 с.
4. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище : доклад Международной комиссии по образованию для XX века, представленный ЮНЕСКО / Ж. Делор. – Paris : Изд-во ЮНЕСКО, 1997. – 297 с.
5. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
6. Дробноход М.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою : колективна монографія / М.І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С. Г. Іваненко. – К. : МАУП, 2000. – 76 с.
7. Калиникова М. Экологизация – важнейшая инновация / М. Калиникова // ВОР. – 2003. – № 1. – С. 84–86.
8. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання. Умови застосування. Дистанційний курс : навч. посіб. / В.М. Кухаренко, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко / [за ред. В.М. Кухаренка]. – 3-тє вид. – Х. : НТУ “ХПІ” : Торсінг, 2002. – 320 с.

9. Малькова З.А. Пути обновления систем образования: Непрерывное образование как стратегия развития образовательных систем / З.А. Малькова // Реформы образования в современном мире: глобальные и региональные тенденции. – М., 1995. – 142 с.
10. Малькова З.А. Основні тенденції розвитку освіти за кордоном / З.А. Малькова, Б.Л. Вульфсон. – М. : Изд-во УРАВО, 1998. – 32 с.
11. Матвієнко О. Принципи становлення систем неперервної освіти як глобальна тенденція / О. Матвієнко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 5. – С. 326–330.
12. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 9–22.
13. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція / Н.Г. Ничкало // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. – К. : Вибір, 2002. – С. 47–48.
14. Основні напрями досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3. – С. 10–39.
15. Солдатенко М.М. Проблеми розвитку неперервної професійної освіти / М.М. Солдатенко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / за ред. І.А. Зязюна. – К. : ВІПОЛ, 2000. – С. 228–248.
16. Фор Э. Учитесь быть: Мир образования сегодня и завтра / Э. Фор. – Париж ; Лондон: ЮНЕСКО / Харрап, 1972. – 210 с.
17. Dave R. Foundations of Lifelong Education / R. Dave. – Oxford, 1976. – 137 p.
18. Lengrand P. An Introduction to Lifelong Education / P. Lengrand. – London ; Paris ; Croom Helm : The UNESCO Press, 1975. – 173 p.

ПОСТНИКОВА Л.А.

ФІЛОСОФСЬКІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ

Комунікація є невід’ємною частиною життя кожної людини. Різні аспекти комунікації розглядали такі вчені, як: К. Ясперс, В. Сергієчева, С. Головін, О. Фебер, А. Крошбі, С. Хілл, Б. Тернер, О. Зарецька, В. Томилов, В. Конечько, Ю. Гусев. Однак досі немає однозначного погляду на поняття спілкування, що підкреслює складність цього явища. Поняття “комунікація” використовується в категорійному апараті техніки, психології, соціології й педагогіки в різних інтерпретаціях.

Мета статті – описати різні погляди на поняття комунікації та узагальнити їх.

З позиції філософського погляду комунікацію розглядав К. Ясперс, який оцінював її як важливу складову життя людини: “Комунікація – це універсальна умова людського буття. Вона буквально є складовою її всеохоплюючої сутності. Все, що є в людині і для людини, отримується насамперед у комунікації. Поза комунікацією не можна уявити людську свободу ... Розум дорівнює необмеженій волі до комунікації” [8, с. 187]. Проблему комунікації вивчали такі психологи, як Г. Андрєєва, О. Батаршев, С. Головін, В. Сергієчева та інші.

Термін “комунікація” походить від латинського слова “communis”, що означає “спільний”: передача інформації від одного суб’єкта до іншого,